

МИНИСТЕРСТВО ЗА ЗДРАВСТВО

**Стратегија за безбедност и здравје при работа на Република
Македонија (2011-2015)
со акционен план за период 2011 – 2012 година**

**Скопје
март, 2011 година**

Содржина

Користени кратенки

1

1	Вовед		
2			
2	Ситуациона анализа		
3			
2.1	Социјално-економски		контекст
3			
2.2	Меѓународни политики за безбедност и здравје при работа		
2.3	Национално законодавство во областа на безбедност и здравје		4
	при работа		
2.4	Државни	административни	капацитети
6			
2.5	Здравство	и здравствена	заштита на работниците
9			
2.5.1	Систем и инфраструктура на медицината на трудот		
10			
2.5.2	Институтот за медицина на трудот на Република Македонија		11
2.6	Индикатори на безбедност и здравје при работа во медицин на труд		12
2.6.1	Професионални болести		
12			
2.6.2	Повреди	при	работа
14			
2.6.3	Општа	и професионална	неспособност за работа
15			
2.7.	Едукација и тренинг во областа		
16			
2.8.	Други институции и организации во областа		
18			
2.9	СОЦИЈАЛНИ	ПАРТНЕРИ	- Работници и работодавачи
20			
3.			Приоритети
22			
4.			ЦЕЛИ
22			
5.	Носители	на	активности
25			
6	Мониторинг		и евалуација
25			
7.		Финасиски	импликации
26			
Прилог:			
Донесени		подзаконски	акти
27			

Користени кратенки

БЗР	Безбедност и здравје при работа
СБЗР	Стратегија за безбедност и здравје при работа
ИМТ	Институт за медицина на труд
СМТ	Служба за медицина на труд
ОСМТ	Основна служба за медицина на труд
ИЈЗ РМ	Институт за јавно здравје на РМ
ФЗОМ РМ	Фонд за здравствено осигурување на РМ
МЗ	Министерство за здравство на Република Македонија
МСП	Мали и средни претпријатија
КМЕ	континуирана медицинска едукација
ДИТ	Државен инспекторат за труд
ПЗЗ	примарна здравствена заштита
ЕУ	Европска унија
СЗО	Светска здравствена организација

СТРАТЕГИЈА ЗА БЕЗБЕДНОСТ И ЗДРАВЈЕ ПРИ РАБОТА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА (2011-2015)

1. Вовед

Економска и социјална рамка на Република Македонија како земја-кандидат за членка во Европската унија (ЕУ), бара осовременување и континуиран развој на системот на безбедност и здравје при работа како и негово прилагодување кон актуелните социо-економски трендови на општествениот прогрес во државата.

Согласно член 4 од Законот за безбедност и здравје при работа, („Службен. весник на Република Македонија,, бр. 92/07) , Владата на Република Македонија, ја донесува **Програмата за безбедност и здравје при работа**, како основен документ, со кој се утврдуваат стратешките насоки за развој на „безбедност и здравје при работа,, (БЗР) во Република Македонија. Оваа обврска е содржана и во МОТ Конвенцијата бр. 155, и е дел од активностите во рамките на ЕУ интегративните процеси на Република Македонија како земја-кандидат за членство во ЕУ.

Со Програмата за безбедност и здравје при работа се утврдува потребата од донесување **стратегијата за развој на безбедноста и здравјето при работа** во врска со заштитата на животот, здравјето и работоспособноста на вработените и спречување на повреди при работа и професионални и други болести во врска со работата.

Стратегијата за безбедност и здравје при работа се темели на фактот дека чувањето и унапредувањето на здравјето на работниците е едно од основните човекови права и предуслов за успешна работа и оптимална продуктивност во претпријатијата.

Основните постулати на една стратегија опфаќаат градење и одржување на национална превентивна безбедносна култура и воведување на системи за управување со БЗР. Национална превентивна безбедносна култура е онаа каде правото на безбедна и здрава работна средина е почитувано на сите нивоа, каде владите, работодавачите и работниците активно учествуваат во обезбедување на безбедна и здрава работна средина преку систем на одредени права, одговорности и обврски и каде принципот на превенција има највисок приоритет.

Стратегија за безбедноста и здравје при работа(СБЗР) како стратешка основа на Програмата за безбедност и здравје на работа, се надоврзува на претходен официјален документ “Стратегија за здравје, здрава животна и работна средина и безбедност на работа во Република Македонија“, подготвена од страна на Министерство за здравство, во соработка со Министерство за труд и социјална политика и усвоена од Владата на Република Македонија во 2006 година.

Целта на новата СБЗР е вклучување на сите актери во постигнување на модерен, ефективен и ефикасен систем на безбедност и здравје при работа во Република Македонија, кој ќе допринесе до намалување на повредите на работа и професионалните заболувања , до позитивно влијание во подобрување на економијата и создавање на нови работни места.

Оваа стратегија треба да обезбеди понатамошен план на делување во областа на безбедноста и здравјето при работа, преку интерсекторски активности, водени пред се, од Министерство за здравство и Министерство за труд и социјална политика, **преку социјален дијалог и развој на партнерства** со претставници на работниците, работодавачите и нивните организации, како и експертската и професионална заедница. Со новата Стратегија, треба да се посочат и дефинираат националните политики и планови за имплементација на стратешките цели на ЕУ, СЗО и МОТ во доменот и да создадат соодветни механизми и законски рамки за нивна имплементација, мониторинг и евалуација.

2. Ситуациона анализа

2.1 Социјално-економски контекст

Стратешка цел на Владата на РМ е економски раст на земјата преку развојот на приватниот сектор, подобрување на климата за инвестиции, креирање нови работни места и подобрување на животниот стандард, следејќи ги реформските насоки и определба за ЕУ интеграцијата.

По интензивниот раст на планираните буџетски приходи во 2007 и 2008 година, на крајот од 2008 година економијата во земјата почнува да ги чувствува ефектите на глобалната економска криза. Економската активност полесно бележи пад во првите три квартали (0.9%, 1.4%, и 1.8% консекутивно во однос на претходната година), за да во последниот квартал во 2009 година започне со излегувањето од кризата со стапка на пораст на GDP од 1.2% на крајот од годината.

Една од најголемите слабости на економијата и најголем социјален и економски проблем е континуирано висока стапка на невработеноста од 33.8% во 2008, и 32.2% од работоспособното население во што изнесува околу 300 000 невработени. Во структурата на невработените со висок процент учествуваат млади и ниско квалификувани лица.

Од вкупната бројка на невработени, 80% се без работа повеќе години. Особено негативно влијание на економијата има така наречената „сива економија“, каде значаен дел на невработените работат на „црно“ без договори за работа, без платени придонеси во здравственото и пензиското осигурувањето, без можност за боледувања. Со ова се предизвикува нарушување на пазарот на трудот и се врши прикривање на вистинска слика за невработеноста.

Ова се рефлектира и во областа на здравјето и безбедност на работа, со инсуфициентна примена на законските прописи во доменот како и неопфатеноста на значаен сегмент на работната популација со услугите од медицината на трудот.

Имајќи го предвид интересот на државата за реинтеграција на невработените на пазарот на трудот, сочувување на здравјето и работната способност на овие лица има посебно општествено и економско значење.

2.2 Меѓународни политики за безбедност и здравје при работа

Министерството за труд и социјална политика и Министерството за здравство се одговорни за политиката за безбедност и здравје при работа, следејќи ги целите поврзани со пристапот кон ЕУ. Направен е видлив прогрес во усогласување на легислативата и зацврстувањето на институционалните капацитети (прилог кон стратегијата), но остануваат уште многу обврски кои е потребно да се имплементираат согласно Извештајот на ЕУ за 2009 година.

Политиката за безбедност и здравје при работа е базирана на релевантните меѓународни прописи и документи како што се ILO Конвенциите (Република Македонија има ратификувано 74 ILO Конвенции), ЕУ Директивите и ЕУ Стратегијата: Подобрување на квалитетот и продуктивноста на работата, Стратегија на заедницата за безбедност и здравје при работа 2007-2012, како и СЗО Глобален Акционен план за здравјето на работниците 2008-2017.

Стратегија на Заедницата за здравје и безбедност на работа 2007-2012

Во јануари 2007 година Европската Комисија достави комунике COM (2007) 62 до Советот и Европскиот парламент за унапредување на квалитетот и продуктивноста на работа: Стратегија на Заедницата 2007-2012 за здравје и безбедност на работа.

Целита на овој документ/стратегија се: гарантирање на соодветна примена на законодавството на ЕУ, поддршка на малите и средни претпријатија (МСП) во примената на тоа законодавство, усвојување на дадената правна рамка и изнаоѓање на поедноставени начини за нејзина примена од МСП, промоција за развој и примена на национални стратегии во областа, поттикнување на промени во однесувањето на работниците и поттикнување на работодавачите за усвојување на пристапи во заштитата при работа фокусирани на здравјето, финализација на методите за идентификување и проценка на нови ризици, унапредување на следењето на процесот, како и промовирање на здравјето и безбедноста на меѓународно ниво

СЗО програми за медицина на трудот :

- **Глобален Акционен план на СЗО за здравјето на работниците 2008-2017**

Стратешките цели на овој документ, усвоени на 60-то Собрание на СЗО, WHA 60.26, Agenda -12.13 вклучуваат планирање и имплементирање на политичките инструменти за здравјето на работниците, заштита и промоција на здравјето на работното место, унапредување на квалитетот и достапноста до службите за медицината на трудот, обезбедување докази за акција и пракса истражување и вклучување на здравјето на работниците во другите политики.

Меѓународна организација на труд (МОТ) документи во областа на безбедноста и здравјето при работа

Промоција на безбедни и здрави работни места: Глобална Програма за Безбедност, Здравје и Здрава Средина, ILO 2003

За реализација на Глобалната Стратегија за безбедност и здравје при работа предложена од ILO мора да бидат надминати основни предизвици како што се подобрување на стандардите за безбедност и здравје при работа и адекватни ресурси за нивно вградување и функционирање во пракса, подобри можност за едукација и тренинг, подобрена свесност за безбедноста и здравјето при работа, создавање и имплементација на превентивна култура на работното место, пошироко партнерство на сите нивоа во заедницата

2.3 Национално законодавство во областа на безбедност и здравје при работа

Безбедноста и здравјето при работа се регулирани со повеќе законски прописи : Закон за безбедност и здравје при работа („Службен Весник на Република Македонија,, бр. 92/07), Закон за здравствена заштита („Службен весник на Република Македонија бр. 38/91 ; 46/93; 55/95; 10/04; 84/05; 111/05; 65/06; 5/07; 7/08; 67/09; 88/10), Законот за здравствено осигурување („Службен весник на Република Македонија,, бр.19/11), Закон за пензиско и инвалидско осигурување („Службен весник на Република Македонија бр. 80/93 ; 3/94; 145/95; 71/96; 32/97; 71/96; 32/97; 24/00), Закон за работни односи („Службен весник на Република Македонија р.158/10) , како и со голем број подзаконски акти.

Законот за безбедност и здравје при работа

Законот за безбедност и здравје при работа („Службен Весник на Република Македонија,, бр. 92/07) е речиси потполно хармонизиран со Рамковната Директива 89/391/ЕЕС за воведување на мерки и активности насочени кон подобрување на безбедноста и здравјето на работниците при работа. Со овој закон се утврдуваат мерките за безбедност и здравје при

работа, обврските на работодавачот и правата и обврските на вработените од областа на безбедноста и здравјето при работа, како и превентивните мерки против професионалните ризици, отстранувањето на ризичните фактори за несреќа, информирање, консултирање, обука на работниците и нивните претставници и нивно учество во планирањето и преземањето на мерки на безбедност и здравје при работа.

Основен принцип согласно Законот е „принципот на превенција на повреди на работа, професионални болести и болести во врска со работата. Во Закон за безбедност и здравје при работа, се воведува категоријата „проценка на ризик“, со што се внесува нов пристап во заштита на здравјето на работниците.

Обврска на работодавачот, е да обезбеди превентивни здравствени прегледи за сите вработени (во согласност со посебни прописи) кои ќе се реализираат во овластената здравствена установа од областа на медицина на трудот по претходно склучен меѓусебен договор.

Закон за здравствена заштита

Законот за здравствена заштита („Службен весник на Република Македонија бр. 38/91 ; 46/93; 55/95; 10/04; 84/05; 111/05; 65/06; 5/07; 7/08; 67/09; 88/10), по принцип на еднаквост, солидарност и реципрочност, обезбедува здравствена заштита за целото население. ја дефинира организационата структура на системот на здравствена заштита, правата и обврските на поединците, работодавачи и државата, во поглед на давањето на здравствената заштита на сите нивоа на здравствена заштита како и од областа на медицина на трудот како и организација на системот на служби на медицина на труд.

Закон за здравствено осигурување

Законот за здравствено осигурување („Службен весник на Република Македонија, бр.19/11), воспоставува систем на задолжително здравствено осигурување, кое се остварува преку Фондот за здравствено осигурување на Република Македонија (ФЗОМ), а главниот извор на приходи се обезбедува од придонесите за здравствено осигурување на вработените.

Согласно Законот, регулирана е обврската кон ФЗОМ за плаќање дополнителен придонес за задолжителното осигурување, со единствена стапка од 0,5% на бруто плата и на надоместокот на плата, за обезбедување здравствена заштита во случај на професионални болести и повреди на работа.

Закон за пензиско и инвалидско осигурување

Закон за пензиско и инвалидско осигурување во областа на заштита при работа ги дефинира и пропишува термините непосредна опасност од настанок на инвалидност, инвалидска пензија (во случај на општа или професионална неспособност), семејна пензија, телесно оштетување, и ги регулира правата на осигурениците, во доменот на пензиско и инвалидско осигурување, во случај на повреда на работа и професионална болест. Со Правилник Листата на професионални болести на Република Македонија донесен врзо основа на овој закон, поблиску се уредува и пропишува прашањето на професионалните болести.

Законот за пензиско и инвалидско осигурување и покрај дефинирањето на непосредна опасност од настанок на инвалидност, не ги регулира правата на работникот по оваа основа, дури и при повреда на работа или професионална болест работникот може да добие отказ. Се наметнува потреба за задолжителна измена на Законот во смисол на заштита на правото на работникот по овој основ.

Закон за работни односи

Законот за работни односи („Службен весник на Република Македонија бр.158/10) во одделни одредби укажува на должностите, односно обврските на работодавачите но и на правата и обврските на работниците во однос на безбедноста и здравјето при работа.

Законот ги регулира одделни релевантни точки во оваа област како што е **ПОСЕБНА ЗАШТИТА:**

Забрана за вршење на подземни работи, Заштита на работниците поради бременост и родителство, Забрана за вршење работа за време на бременост, по породување и на работници од специфични ризични групи, посебна заштита за време на бременоста, Заштита за време на бременост и родителство во врска со ноќната и прекувремената работа, отсуство од работа поради бременост, раѓање и родителство, повторно враќање на работа од отсуство од работа поради бременост, раѓање и родителство, користење на отсуството од работа за родителство од страна на татко или посвоител на дете, продолжување на отсуството поради бременост, раѓање и родителство, скратено работно време на родител на дете со развојни проблеми и посебни образовни потреби, надоместок на плата, право на мајката доилка, вработување, оспособување или преоспособување на инвалидите, посебна заштита на повозрасни работници.

Закон за инспекција на трудот

Со Закон за инспекција на трудот („Службен весник на Република Македонија бр.35/97) се уредуваат организацијата и работата на Државниот Инспекторат за труд кој врши инспекциски надзор над примената на законите и другите прописи од областа на работните односи, вработувањето, заштита при работа, колективните договори, договорите за работа и другите акти, со кои се уредуваат и остваруваат правата, обврските и одговорностите на работниците и работодавачите во областа на работните односи, вработувањето и заштитата при работа.

И покрај осовременувањето на законодавството во областа на безбедност и здравје при работа, еден од главните проблеми сеуште останува инсуфициентноста во нејзината имплементацијата.

Со цел за подобрување на имплементацијата на легислативата, посочени се главните точки на кои треба да се делува во системот:

Критични точки за делување

- Продолжување со иста динамика процесот на хармонизацијата на националното законодавство со ЕУ регулативата, во доменот.
- Зајакнување на ефективностa на ДИТ во контролата и мониторингот на имплементацијата на регулативата
- Континуирано градење и подобрување на административни капацитети на сите нивоа во заедницата со цел правилна имплементација
- Обезбедување на достапноста до службите за медицина на труд (СМТ), особено за работниците од мали и средни претпријатија и сектори со висок ризик
- Развој и примена на едноставни алатки за спроведување на проценка на ризик
- Потреба од зголемена информираност, на работниците и на работодавачите за примена на прописите од областа на безбедноста и здравјето при работа,

2.4 Државни административни капацитети

Министерство за труд и социјална политика

Согласно Законот за организација и работа на органите на државната управа Министерството за труд и социјална политика е одговорно за трудот, вработувањето и социјалната политика, за безбедноста и здравјето при работа, заштита на децата и адолесцентите, жените и индивидуата со специјални потреби, како и за семејните работи . Министерството е одговорно за имплементација на постоечката национална легислатива и меѓународните конвенции во доменот на безбедноста и здравјето при работа, трудовото законодавство и социјалното осигурување. Тоа го покрива здравственото осигурување на финансиски и социјално загрозените вулнерабилни групи на населението, индивидуите и групите со специјални потреби, како и воените ветерани и нивните семејства.

Државен Инспекторат за труд

Државниот инспекторат за труд (ДИТ) е орган во состав на Министерството за труд и социјална политика. ДИТ врши работи и работни задачи согласно Законот за безбедност и здравје при работа ,Законот за работните односи и Законот за инспекцијата на трудот, организирано преку четири сектора, во 29 подрачја со вкупно распоредени 107 инспектори за труд.

Државниот инспекторат за труд преку софтвер (веб-апликација) поврзан е со повеќе институции (Централен регистар на Република Македонија, Управа за јавни приходи, Агенција за вработување, Агенција за државни службеници, Фонд за пензиско и инвалидско осигурување, Центри за социјална работа, Управен суд, Институт за јавно здравје на Република Македонија, Министерство за здравство и Заедница на заштитни друштва). Во тек е потпишување на договори за соработка и размена на податоци со институциите.

Отворен call-центар (тел бр.15 131) на кој ќе може да се пријавуваат работа на црно или други неправилности и преку интернет страница на ДИТ, која е достапна 24 часа.

Во 2009 година отпочната е со работа комисијата за полагање на стручен испит за безбедност при работа при што кандидатите ќе се стекнат со звање,, стручно лице за безбедност при работа,,.

Министерство за здравство

Главните функции на Министерството за здравство се фокусирани на формулирање и имплементација на здравствената политика, одредување на приоритетите и следење на перформансите на здравствениот систем. Повеќе сектори во министерството се задолжени за активностите, организацијата и функцијата на дејноста медицината на трудот, а особено Секторот за превентивна здравствена заштита и Секторот за примарна здравствена заштита. Министерството за здравство согласно Законот за здравствена заштита и подзаконски акти во оваа областа, врши оценката на исполненоста на минимум критериуми на здравствените установи за обавување на дејноста медицина на трудот,врз основа на што дава овластување на здравствените установи за вршење на дејноста медицина на труд и води регистер на истите .

Специфични превентивни активности во сегментот-медицина на трудот, *согласно целите на СЗО Глобалниот Акционен план за здравјето на работниците 2008-2017*, се опфатени во одделни превентивни програми, финансирани од Министерството за здравство на РМ.

Советот за безбедност и здравје при работа

Во ноември, 2009 год, согласно чл. 43 од Законот за безбедност и здравје на работа(Службен весник на Република македонија бр.92/07), со одлуката на Владата на РМ, формиран е, Советот за безбедност и здравје при работа, како експертско советодавно тело.

Советот разгледува и дава мислење и препораки за: Програмата за безбедност и здравје при работа, состојбата во областа на безбедноста и здравјето при работа, стратегија за кохереинтната политика за спречување и намалување на повредите на работното место, професионалните болести и други болести и повреди кои се поврзани со работата, стручните основи за изработка на закони и други прописи за безбедност и здравје при работа и документи на меѓународни организации во однос на безбедноста и здравјето при работа.

Министерство за економија - Државен инспекторат за техничка инспекција

Врши надзор на опрема под притисок и производи и постројки наменети за работа во експлозивна, надзор на лифтови, жичари, дигалки и транспортери и електро-енергетски постројки, производи и уреди, врши верификација и евиденција за независните правни лица, води евиденција за техничките прегледи и периодичните испитувања при користење на техничка опрема. Геолошки и рударски надзор и опрема, производи и постројки наменети за користење при експлоатација на минерални сировини врши непосреден инспекциски надзор над примената на законите, подзаконските при геолошките истражувањата, изведба на рударски работи, експлоатација на минерални сировини и минерална технологија и надзор врз користење на електричните уреди и инсталации наменети за експлоатација на минералнисировини.

Фонд за здравствено осигурување на РМ

Фонд за здравствено осигурување на Република Македонија (ФЗОМ РМ) согласно Законот за здравствена заштита, ги прибира и планира средствата од задолжителното здравствено осигурување, врши надзор над системот здравствено осигурување, договара обезбедување на здравствени услуги за осигурените лица по нормативи и стандарди базирани на медицина на доказите од давателите на здравствени услуги, исплата на средства во случај на привремена спреченост за работа, врз принцип на сеопфатност, солидарност, еднаквост и ефикасно искористување на ресурсите.

Фонд за пензиско и инвалидско осигурување на Македонија

Фонд за пензиско и инвалидско осигурување ја извршува политиката на развојот како и следење и анализа на состојбите во пензиското и инвалидското осигурување, предлага превземање мерки за унапредување на системот во овој домен, вклучувајќи мерки за ефикасно и редовно уплатување на придонесите за пензиско и инвалидско осигурување, се спроведува доброволно осигурување и се решава во прв и втор степен за правта од пензиското и инвалидското осигурување.

Критични точки за делување

- Континуирано зајакнување и унапредување на улогата и капацитетите на Министерство за труд и социјална политика, Државен инспекторат за труд, Министерството за здравство и други релевантни државни структури во доменот
- Формирање на независна институција за развој и унапредување на безбедност и здравје при работа со примена на интерсекторска соработка, мултидисциплинарност и трипартитен принцип на делување
- Обезбедување и поттикнување на интеграција на целите и акциите за безбедноста и здравјето при работа, во националните стратегии и интерсекторски политики за

подршка на развојот, намалување на сиромаштијата, вработувањето, заштита на околината, образованието и др

- Зајакнување на капацитетите и ресурсите на инспекциските органи и фокусирање на овие капацитети кон обезбедување на технички совети и помош во областа на БЗР
- Поттикнување на креирање специјални мерки за подобрување на процесот на рехабилитација и реинтеграција на работниците подолго време исклучени од работното место

2.5 Здравство и здравствена заштита на работниците

Во рамките на севкупната активност за безбедност и здравје при работа, здравствениот аспект е обврска на медицината на трудот, која претставува интегрален дел на организираниот систем на здравствена заштита во Република Македонија. Медицината на трудот има јавно здравствен пристап, промовиран од Светска здравствена организација и ориентиран кон здравјето на сите работници. Јавно здравствениот пристап претставува интегриран пристап во политиката, системот и услугите во медицината на трудот со основна цел- превенција и промоција на здравје на работа, со јавно здравствен интерес за целото општество.

2.5.1 Систем и инфраструктура на медицината на трудот

Последниве две децении, критичните точки во реформските процеси во овој сегмент на здравствениот сектор, беа следени со тренд на намалување на активностите во специфичната здравствена заштита на работниците, во корелација со социјалните и економските промени во Република Македонија, како земја во транзиција.

Овој период на промени постави предизвици пред земјата за адаптација на политиката, системот, и легислативата на новите услови на реформските процеси и ЕУ интеграцијата.

Во Законот за безбедност и здравје при работа („Службен весник на република Македонија бр.92/07), дефиниран е поимот “овластена здравствена установа,, што претставува „здравствена установа во која се врши дејноста медицина на трудот согласно прописите од областа на здравството, ангажирана од страна на работодавачот за спроведување на здравствена заштита при работа”.

Со овој Закон регулирани се обврските на овластената здравствена установа како:

- превентивни здравствени прегледи на вработените во согласност со посебни прописи,
- обезбедување на медицински услуги за вработените со професионални болести,
- водење на евиденција и прибирање на податоци за здравјето на вработените,
- учество во проценка на ризик, спроведување на едукација на вработените и др.

Работодавецот е должен и има финансиска обврска, да ја ангажира овластената здравствена установа за вршење стручни задачи за здравје при работа.

Во претходниот период, со процес на приватизацијата, еден значаен број на доктори специјалисти по медицина на трудот на ниво на примарна здравствена заштита (ПЗЗ), по пат на концесионерство продолжија да работат како избрани матични лекари по капитационен модел, без право да ја обавуваат својата специјалистичка дејност од областа на медицина на трудот поради одредбите од договорите кои ги склучиле со ФЗОМ. Ова сериозно го загрозува системот и услугите во областа на медицината на трудот со цел достапна и ефикасна здравствена заштита на работниците согласно законска регулатива во областа на безбедност и здравје при работа.

Со измени и дополнувања на Законот за здравствена заштита на РМ од приватизацијата беа изземени дел од Службите за медицина на трудот (СМТ) кои останаа во јавното здравство, со цел да се сочува нивната специфична функција и основната инфраструктура. Според овој законски акт, СМТ од поголемите градови (Битола, Велес, Куманово, Прилеп, Охрид, Скопје)кои останаа во рамките на јавното здравство во состав на Здравствените домови. Овој чекор значи воспоставување на систем на СМТ, кои ја вршат својата специјалистичка дејност

во рамките на националната здравствена мрежа на медицината на трудот координирана од Институтот за медицина на трудот во РМ.

Истовремено се отвори можноста за понатамошен развој на националниот здравствен систем во делот на медицината на трудот со ширење на мрежата со вклучување и на приватни здравствени установи-специјалистички ординации по медицина на трудот во единствена национална мрежа. Тоа подразбира и воспоставување на нови модели на СМТ, пред се основни служби за медицина на трудот (ОСМТ), според препораките на Светската здравствена организација (СЗО).

Услугите од областа на медицината на трудот, во врска со спроведувањето на Законот за безбедност и здравје при работа, се реализираат во јавни и приватни установи во кои се врши дејноста медицина на трудот, овластени од МЗ, и тука се вклучени ПЗУ Специјалистички ординации по медицина на труд, СМТ при ЈЗУ Здравствените домови, СМТ при ПЗУ Поликлиники, ЈЗУ Институт за јавно здравје, како и ЈЗУ Институт за медицина на труд на РМ.

Според податоците од Министерството за здравство (МЗ), на примарно ниво евидентирани се 49 тима по медицина на труд (еден тим- 1 доктор специјалист по медицина на труд и 1 медицинска сестра/мед.техничар) во 18 општини, на секундарно ниво има 29 тима во 6 општини и 9 тима на терциерно ниво или вкупно на ниво на Република Македонија има 87 тима по медицина на труд.

2.5.2 Институтот за медицина на трудот на Република Македонија (ИМТ РМ), СЗО Колаборативен центар, е врвна институција од областа на медицината на трудот, на национално ниво, која спроведува здравствени, методолошки, едукативни и научно-истражувачки активности во својата област. Институтот е задолжен за воспоставување на критериуми и методологија за работа, предлагање и реализација на превентивни и научноистражувачки програми, иницирање и креирање на стратешки документи, легислатива и стандарди во областа на здравјето на работа.

Со единствен интегративен пристап, оваа мултидисциплинарна институција, низ активностите на спроведување на специфична здравствена заштита на работниците, на највисоко ниво, има за цел-заштита и унапредување на здравјето на работниците, околината и безбедност на работа.

Институтот како наставна база на Медицинскиот факултет при Универзитет Св. Кирил и Методиј е седиште на Катедрата за медицината на трудот. Својата висока професионална и научна вредност, ИМТ РМ ја промовира и преку организација на кампањи, работилници, семинари, во областа, како и со издавање, монографии, брошури и едукативен материјал за различни таргет групи во заедницата.

Институт за медицина на трудот на Република Македонија, во 2003 година е назначен за Колаборативен центар на СЗО за медицина на трудот, како единствен СЗО колаборативен центар во државата.

Со промоција и имплементација на СЗО целите на национално и меѓународно ниво, Институтот е извонредно активен во меѓународната соработка во рамките на СЗО Глобалната мрежа на колаборативни центри за медицина на трудот, и е лидер на СЗО Мрежата за здравје на работниците на Југоисточна Европа.

Критични точки за делување

- Обезбедување на соодветен број на доктори специјалисти по медицина на трудот, според нормативот на Меѓународната комисија за медицина на трудот - ICOH, (еден д-р спец. по медицина на трудот на 5000 работници)

- вклучување на постоечките хумани ресурси
- едуцирање нови кадри преку специјализација на медицина на трудот,
- Нови модели на СМТ и организациона поставеност, со цел обезбедување на услуги за сите работници, пред сè за вулнерабилните групи работници (млади, работници во напредната возраст, жени), и високо-ризичните сектори (градежништво, рударство, здравство и др.) како и за лицата со недоволен пристап до СМТ, вклучувајќи го неформалниот сектор, мали и средни претпријатија, земјоделците, мигрантите и невработените лица.
 - Градење капацитети на националниот здравствен систем за справување со специфични професионални здравствени ризици
 - Развој на националната мрежа на СМТ, преку препорачаниот модел на СЗО на Основни служби за медицина на трудот, на примарно, секундарно и терциерно ниво во рамките на интегриран национален здравствен систем.
 - Стимулирање на приватно –јавно партнерство преку вклучување на сите хумани ресурси и постоечки капацитети, со стимулирање на јавно-приватно партнерство на СМТ (приватни и јавни здравствени установи кои ја вршат дејноста медицина на трудот) во една единствена национална мрежа.
 - Брзо донесување современи подзаконски акти во доменот како императив и услов за понатамошен развој за дејноста медицина на трудот.
 - Креирање нови механизми за финансирање и создавање ресурси во обезбедувањето на услугите од страна на СМТ

2.6 Индикатори во медицината на трудот -индикатори на безбедност и здравје при работа)

Политика и пракса на следење на промените во здравјето на работниците, бара добро организиран информативен систем, адекватно регистрирање податоци во медицината на трудот, со компетентна анализа на трендовите на евидентирани податоци. Покрај голем број индикатори во медицината на трудот кои се следат на национално и меѓународно ниво, најчесто се користат податоци кои се однесуваат на бројот на професионалните болести и повреди на работа.

Несоодветна идентификација, евиденција и регистрација на професионалните болести и повреди на работа е сеуште присатна ака што официјално регистрираните податоци кои се однесуваат на индикаторите во медицината на трудот одговараат само на дел од овие барања.

Развој на информативен систем во областа на медицината на трудот и пошироко во областа на безбедноста и здравјето при работа, претставува еден од приоритетите на националната здравствена политика во Република Македонија

2.6.1 Професионални болести во Република Македонија

Влијанието на работата врз здравјето тешко се оценува и секоја земја работи во специфичен здравствен и осигурителен систем. Оттаму објавените податоци за професионалните болести се базираат на важечката национална легислатива, ефикасноста во откривањето, пријавувањето и регистрирањето на професионалните болести како и на компензаторните механизми и системи.

Екстраполацијата направена според инциденцата на професионалните болести во Европските земји ја дава годишната инциденца (нови случаи на професионални болести на 100 000 вработени - HFA Database, 2010) од 41,9 во Европскиот регион, 30,74 во земјите на ЕУ и 0,43 во Р. Македонија.

Официјалните податоци за инциденцијата и преваленцијата на професионалните болести во Република Македонија сеуште се инсуфициентни. Важен чекор беше направен со објавувањето на Листата на професионални болести на Република Македонија со критериуми за нивна дијагноза и верификација (Службен весник на Република Македонија, бр. 88/04) во

чие изготвување се следени препораките на Европската Унија за Листата на професионални болести (Препораки на комисијата од 19/09/2003 загриженост за професионалните болести.

Регистарот на професионални болести кој согласно Законот за евиденција во здравството („Службен весник на Република Македонија „бр. 20/09) е обврска на Институтот за јавно здравје на Република Македонија(ИЈЗ РМ), како национален центар за здравствена статистика.

Непостоење на информатичка поврзаност на здравствените установи за пријавување и евидентирање како и неадекватната имплементација на легислативата, несоодветната верификација, и пријава и регистрација на професионалните болести во пракса ја прави евиденцијата нефункционална. Неопходно е реализирање на нов информативен систем во здравството, како и ефикасна координација со препорачаната статистика на ЕУ.

Бројот на регистрирани професионални болести е мал, но истиот не го отсликува реално проблемот на професионалните болести во нашата земја ниту одговара на нискиот процент на учество на професионалните болести во специфичниот национален морбидитет.

Во последнава деценија инциденцата се движи од 0,05 до 0,08 случаи на 1.000 вработени, односно 20 до 30 нови случаи годишно со континуиран тренд на покачување до 70-80 случаи годишно.

Институтот за медицина на трудот на РМ е задолжен за верификација на професионалните болести за компензаторните цели.

- Во 2006 год. верифицирани се вкупно 68 случаи на професионални болести (главно професионална астма, професионален контакт дерматит, професионално труење со олово, силикоза),
- во 2007 год. верифицирани се вкупно 75 (професионална астма, професионален контакт дерматит, силикоза),
- во 2008 год. 84 (бруцелоза, професионално труење со олово, силикоза и професионална астма) и
- во 2009 год. беа верифицирани 78 случаи на професионална болест (силикоза, бруцелоза).

Професиите како: хигиеничарите, мелничарите, текстилните работници и автолакерите се работните места каде е регистриран најголемиот број од случаите на професионална астма, додека рударството е стопанската гранка каде е регистриран најголем број од случаите на силикоза.

Дијагностицираните и верифицираните професионални болести се евалуираат и компензираат во Комисиите за оценка на работната способност при Фондот за пензиско и инвалидско осигурување на РМ.

Во тек е процесот на хармонизирање на легислативата во методологијата на регистрирањето, евиденцијата и следењето на професионалните болести со Европската Унија во рамките на воспоставувањето на единствениот електронски информативен систем во здравството. Исто така, неопходно е усогласување на статистичката обработка на професионалните болести со статистиката на Европската унија во овој домен (*European Occupational Diseases Statistics - EODS*).

2.6.2 Повреди при работа во Р. Македонија

Согласно WHO Health for All Data Base (WHO HFA DB, 2010), инциденцијата на повредите на работа на 100.000 работници во Европскиот регион изнесува 585.39; во земјите на ЕУ 916.71 и во Р. Македонија 51.03 .

Истиот извор дава податоци за инциденцијата на фаталните повреди на 100.000 работници: Европски регион=- 1.45, ЕУ земји =1.14, и Република Македонија= 0.1.

Евиденцијата на повредите при работа во Република Македонија е подобро во споредба со регистрирањето на професионалните болести. Во Република Македонија во периодот од 1987 до 1996 година се регистрира намалување на бројот на повредите на работа

од 12691 во 1987 до 3909 во 1996 година, што е одраз на намалувањето на вкупниот број на вработени, но и на несоодветната евиденција и пријавување на повредите на работа.

Почнувајќи од 1997 до 2002 година стапката на повреди на работа се движи од 6 до 12 повреди на 1000 вработени (пресметан на актуелниот број на вработените во државата во соодветната година) е помал од оној во земјите на ЕУ.

Трендот на опаѓање на вкупниот број на повреди на работа продолжува и последните 5 години од вкупно 1957 повреди на работа во 2005 година до 1048 во 2009 година согласно податоците од ИЈЗ РМ.

Бројот на смртните случаи предизвикани од повреди на работа, регистрирани во нашата земја се движи од 0 (1999) до 34 случаи (1991) годишно. Во периодот од 1998 до 2002 се регистрира тренд на опаѓање (6-8) со годишен просек од 3.6 (1 случај на 100.000 вработени), додека во 2004 год. е регистриран најголем број смртни случаи (вкупно 18).

Најголем број од повредите на работа се случиле во преработувачката индустрија, градежништвото, здравството, сообраќајот и др. Како најчеста причина за настанувањето на повредите при работа се смета неодговорниот однос на работодавачите и раководниот кадар во доследна примена на прописите од областа на безбедноста и здравјето при работа (необученост на работниците за безбедна работа, неизвршени превентивни медицински прегледи, необезбедување на безбеден простор за работа, некористење на личните заштитни средства и др.).

Согласно законските прописи, работодавецот има обврска во рок од 48 часа писмено да го извести органот на државна управа надлежен за работите на инспекцијата на трудот за секоја сериозна повреда која предизвикува боледување подолго од три дена, секоја колективна несреќа и секоја смрт предизвикана од повреда на работа. Работодавачот има обврска да води евиденција и ги чува извештаите за секоја повреда, професионална болест или несреќа на работа.

Искуството покажува дека значителен број работодавачи не водат ваква евиденција, а нефаталните повреди воопшто не се пријавуваат на надлежните органи.

Сите податоци за пријавени / регистрираните повреди на работа се евидентираат и чуваат во Државниот инспекторат за труд и се публикуваат на месечна основа и се објавуваат на официјалната веб страна на Министерството за труд и социјална политика (www.mtsp.gov.mk) како и на веб страната на Државниот инспекторат за труд. Обврската на Државниот инспекторат за труд е да врши увид, подготвува извештаи и превзема сите пропишани мерки во случај на сериозна повреда на работа која предизвикала кај работникот отсуство од работа повеќе од 3 дена, како и во случаи на фатални повреди на работа.

Регистрацијата на повредите на работа и евиденцијата е обврска на ИЈЗ РМ согласно Закон за евиденции во здравство (Службен весник на Република Македонија 20/09) .

Недостасува евиденцијата на лесните повреди на работа кај кои нема потреба од отсуство подолго од 3 дена, меѓутоа нивната евиденција би била индикатор за анализа на ергономско-технолошко-техничкиот елемент на работниот процес во различни дејности, а кој истовремено е во корелација со болестите во врска со работата, особено со мускулоскелетните пореметувања.

Имајќи ја предвид високата стапка на невработеноста (околу 35%) како и значајниот удел на сивата економија многу е веројатно дека значителен број на повреди и професионални болести не се пријавуваат. Непријавувањето е еден од главните проблеми поврзани со индикаторите во медицината на трудот.

Наведените податоци укажуваат на потребата за подобрување на сите мерки за евиденција, следење и превенција на повредите при работа, како и за усогласување на нивната статистичка обработка со статистиката на ЕУ од овој домен (*European Statistics for Accidents at Work - ESAW*) што е во тек.

2.6.3 Општа и професионална неспособност за работа во Р. Македонија

Инвалидност, во смисла на актуелниот Закон за пензиско и инвалидско осигурување, постои кај осигуреникот кога поради промени во здравствената состојба која не може да се отстрани со лекување, работната способност е трајно намалена за повеќе од половина во споредба со физички и психички здрав осигуреник со исто или слично образование и способност (професионална неспособност за работа) или кога кај осигуреникот поради промена на здравствената состојба која не може да се острани со лекување ќе настане трајно губење на работната способност (општа неспособност за работа).

Инвалид на трудот е осигуреникот кој врз основа на инвалидност ги остварува правата од пензиското и инвалидското осигурување. Инвалидноста како основа за остварување на правото од пензиското и инвалидското осигурување ја утврдува Комисијата за оцена на работната способност врз основа на извршен увид во медицинската и друга документација на осигуреникот, како и врз основа на непосреден преглед на осигуреникот.

Комисијата, како единствен надлежен орган, по утврдувањето на фактичката состојба и извршениот преглед донесува Наод, оценка и мислење за општа или професионална неспособност за работа.

Според податоците од *Извештајот за работата на Фондот на пензиско и инвалидско осигурување на Македонија* во 2009 год. до Првостепената инвалидска комисија се пристигнати 8741 предмет за оцена на работната способност.

Од овие предмети 2.048 барања (32%) се однесуваат за остварување на правото на пензија, при што 1.403 барања (68,5%) се однесуваат за општа неспособност за работа.

Може да се забележи помалиот број на барања за утврдување на професионалната неспособност за работа, што веројатно се должи на стравот на работниците од губење на работното место во случај на позитивен наод на барањето.

Бројот на донесени наоди за оценка на работната способност во периодот 1991-2009 покажува тенденција на намалување (15.074 наоди во 1991 год., 6.221 наод во 2009 год.) што, помеѓу другото, се должи и на ревизијата на предметите која се извршува од 2006 год. Од барањата за општа неспособност за работа од Првостепената комисија позитивно се решени 2.068 барања.

Критички точки за делување

- Соодветна имплементација на легислативата во доменот,
- Усогласување на критериуми и методи за регистрација на податоците за индикаторите во медицината на трудот индикатори на безбедноста и здравје при работа преку интегриран информатички систем
- Подобрување на евиденција и пријавување на професионалните болести и повредите на работа, и усогласување со методологија на ЕУРОСТАТ
- Подобрување на дијагностиката на професионалната етиологија на болестите и повредите

2.7. Едукација и тренинг во областа на безбедноста и здравје при работа

Едукација и тренинг во областа на безбедност и здравје при работа, се спроведува во повеќе образовни институции, тренинг центри, професионални здруженија, преку различни едукативни форми, наменети за различни профили.

Медицински факултет, Универзитет Св.Кирил и Методиј Катедра за медицина на трудот

Во рамките на Универзитетот Св.Кирил и Методиј, Медицински факултет, преку Катедрата за медицина на труд со седиште во ИМТ РМ, ја спроведува наставно-образовната дејност по ЕКТС, согласно Болоња принципите, во областа на медицината на трудот за сите три циклуси (додипломски, магистерски и докторски студии) на општа медицина, како и за студиски

програми (додипломски студии) за физиотерапевти, логопеди и на Високата школа за медицински сестри, согласно Законот за високо образование од 2007 год.

Предметот медицина на труд е вклучен и во курикулумот на магистерски и докторски студии од областа на јавното здравство

Катедра за медицина на труд, при Медицинскиот факултет е задолжена за реализација на новата програма за Специјализација по медицина на труд, во траење од 4 години, хармонизирана со ЕУ барањата (Правилникот за специјализации и субспецијализации, Службен весник на РМ 8/06).

Катедрата учествува и во континуирана медицинска едукација на докторите од различни специјалности, како и во промоција на активностите на СЗО и МОТ, преку организација на повеќе семинари, работилници и семинари на различни теми од интерес за различни таргет групи.

Во 2005 год., Институт за медицина на труд, СЗО Колаборативен центар избран е за рамноправна членка на EASOM's (European Association of School of Occupational Medicine) со што се обезбедува инетрнационална рамка на современата едукација во областа на медицината на трудот.

Машински факултет, Универзитет Св.Кирил и Методиј

На Машинскиот факултет во Скопје се реализираат сите три степени на образование: додипломски, последипломски и докторски студии.

Дипломираните машински инженери се оспособени да ги препознаат потребите и проблемите со кои се соочува индустрискиот сектор со знаење и компетенции за изнаоѓање на оптимални решенија. Преку низа предмети машинските инженери се стекнуваат со познавања од областа на машини, технологии и алати во индустрија, експлоатација и одржување на машини и системи, транспортни уреди и механизациони машини, термички машини и постројки, хидротехника и автоматика, енергетски постројки, мехатронички системи, одржување и испитување на машините итн.

Машинскиот факултет е во процедура за акредитација на втор циклус на студии со наслов: Управување со системи за безбедност и здравје при работа.

Две годишните академски студии ќе овозможат зголемување на бројот на кадри оспособени за имплементација и водење на системи за безбедност и здравје при работа во нашите компании, што претставува стратешки пристап во градењето на капацитети во оваа област.

Тело за безбедност при работа на Машинскиот факултет, Универзитет Св.Кирил и Методиј

Машинскиот факултет формира и Тело за безбедност при работа кое претставува овластена институција за вршење проценки на ризик на работно место, редовно тестирање и контрола на работната опрема, подготовка на концепт за изјавата за безбедност, изработка и спроведување на програми за обука на вработените за безбедно извршување на работата и вршење на периодични мерења на физички штетности во работната средина.

Покрај тоа, основната цел на телото е подигнување на нивото на свеста на работодавачите и вработените во бизнис секторот за безбедно извршување на работните задачи во насока на заштита на здравјето и подобрување на условите во работната средина, која ја остварува преку низа проекти, семинари и предавања организирани со активно учество на компаниите.

Центарот за истражување, развој и континуирано образование –ЦИРКО

Центарот за истражување, развој и континуирано образование –ЦИРКО, е основан во 2005 год., со цел да ги поддржи македонските мали и средни претпријатија(МСП) со крајна цел,

имплементација на современите технологии за решавање на производните проблеми во сите области на современото индустриско стопанисување.

Мисијата на ЦИРКО е да биде центар на креативно знаење и обуки за македонската машинска индустрија. Преку мрежна соработка помеѓу македонските компании и компаниите од земјите на ЕУ, Центарот допринесува кон забрзување на економскиот развој на македонските компании и нивна побрза интеграција кон европскиот пазар.

Во насока на остварување на овие цели, Центарот врши обуки за дипл. машински инженери со посебни намени како: програмирање, напредни инженерски конструкции, безбедно работење во работната околина и опслужување на орудијата за работа, имплементирање на стратегијата на почисто производство, дизајн и конструкција на алати, итн.

Покрај тоа ЦИРКО има акредитирани две инспекциски тела (ИТ): ИТ за лифтови, дигалки и транспортери и ИТ за опрема под притисок.

ИТ за лифтови, дигалки и транспортери е овластено за вршење на периодични прегледи и испитувања на сите видови лифтови, дигалки и индустриски транспортери, додека ИТ за опрема под притисок врши испитување и периодични прегледи на сите типови опрема под притисок.

Центарот за истражување, развој и континуирано образование –ЦИРКО

Критични точки за делување

- Развој на образовен систем во областа на БЗР за различни профили
- Тренинг од областа на БЗР за одделни вулнерабилни групи работници, работници од високоризични сектори, работници во мали и средни претпријатија (МСП) и сл.
- Вклучување на курикулуми од областа на БЗР во образовните програми на средни стручни училишта
- Адекватно спроведување на образовните принципи од областа на БЗР во рамките на професионалната ориентација

2.8.Други институции и организации во областа на здравје и безбедност при работа

Стручно лице за безбедност при работа

Согласно Законот за безбедност и здравје при работа, "Стручно лице за безбедност при работа". е вработено стручно лице кај работодавачот назначено од него за извршување стручни задачи поврзани со безбедноста при работа, да има положено стручен испит за безбедност при работа.

Доколку работодавачот, не е во можност или нема соодветни стручни вработени лица и техничка опременост таквите работи и обврски самостојно да ги извршува, тој овие обврски може да ги довери на овластени правни или физички лица.

Пропишана е соодветна постапка која вклучува комисииски испитување на условите, за испитување на кадровскиот потенцијал, технички и други услови согласно Правилникот за услови за вработени организација, технички и други услови кои треба да ги исполни правното или физичкото лице за вршење на стручни работи.

Министерот надлежен за работите од областа на трудот на правно или физичко лице кое ги исполнува услови му издава дозвола за вршење на следниве стручни работи: проценка на ризикот, редовно тестирање и контрола на работната опрема, концепт за изјавата за безбедност, изработка и спроведување на програми за обука на вработените за безбедно извршување на работата и вршење на периодични мерења на хемиски, физички и биолошки штетности и микроклиматски услови во работната средина. Стручните лица во извршувањето на своите задачи, треба да соработуваат со доктор специјалист од областа на мед.на труд, како и со вработените..

Македонско здружение за заштита при работа(МЗЗПР)

Здружението е невладина организација со главна цел - воспоставување на хуман и безбеден пристап до работата како дел од работната средина. Психофизичкиот интегритет на работниците, евалуацијата на работничките права, имплементацијата и целосната примена на легислативата од областа на безбедноста и здравјето при работа се само некои од целите за кои се залага МЗЗПР.

Во текот на своето долгогодишно функционирање, здружението има организирано повеќе конференции, јавни трибини, различни форми на обуки, реализирано повеќе проекти (проценка на ризик на работно место, методи на евидентирање на несреќи при работа, и др.) со цел градење професионални капацитети во областа на безбедност при работа.

Неговите актуелни активности се особено фокусирани на примената на законот за безбедност и здравје при работа во РМ, како и зачленувањето во Светската организација за заштита при работа, но и други релевантни организации, мрежи и институции од областа на безбедноста и здравјето при работа.

МЗЗПР реализира различни проекти од областа на безбедноста при работа во рамките на меѓународната соработка или во соработка со Државниот инспекторат за труд, Сојузот на Синдикатите на Македонија и др. институции или организации во областа.

Во моментот актуелен е и промовиран проектот "Градење на капацитети за БЗР", поддржан од МНР на Норвешка, со основна цел воведување на систем за управување со безбедност и здравје при работа во Македонија.

Во 2008 година, МЗЗПР стана прв ILO/CIS Колаборативен центар во Р. Македонија.

Македонско здружение на докторите специјалисти по медицина на трудот

Македонското здружение на докторите специјалисти по медицина на трудот е професионална асоцијација на специјалистите по медицина на трудот и другите лекари активни во доменот на медицината на трудот и безбедноста и здравјето при работа.

Здружението е членка на Македонското лекарско друштво(МЛД) и еден од клучните организатори на конгресите, семинарите, конференциите и работилниците во областа на медицината на трудот во Република Македонија.

Здружението интензивно работи на развојот на службите за медицина на трудот, како и тренингот, едукацијата и истражувањето во областа на медицината на трудот.

Како резултат на интензивната соработка со Лекарска комора на македонија (ЛКМ) и МЛД, во изминатиот период, Здружението на доктори по медицина на трудот при МЛД организира различни форми на континуираната медицинска едукација за докторите специјалисти по медицина на трудот, посветени на различни теми од интерес: унапредувањето на здравјето на работното место, професионалните алергиски заболувања, радиографската класификација на пневмокониозите, функционалните белодробни тестови, хроничниот професионален стрес и синдромот на согорување, топлотни бранови и улогата на докторот спец. по медицина на трудот и сл.

2.9 СОЦИЈАЛНИ ПАРТНЕРИ - Работници и работодавачи

Синдикални организации

Во Република Македонија постојат неколку синдикални организации како претставници на работниците, кои во своите агенди на делување ги вклучуваат и активностите кои се однесуваат на безбедност и здравје при работа .

Работниците, како највулнерабилна алка во синцирот на безбедност и здравје при работа, имаат полно право и должност да бидат запознаени со сите мерки за заштита при работа и истите постојано да ги имплементираат. Нивните претставници за безбедност и здравје при работа се едни од клучните елементи во системот за безбедност и здравје при работа.

Некои од здруженијата како Сојуз на синдикати на Македонија (ССМ) имаат и посебен Центар за едукација преку кој се обезбедува развој и спроведување тренинзи и обуки во различни области. Сепак и покрај реализирани повеќе обуки, семинари и конференции, организирани кампањи во овој домен (проценка на ризик, мобинг на работното место и др.) со цел за адекватно информирање на работниците за ова прашање, во последниве две-три години, сеуште се чувствува дека тоа не е доволно за соодветен импакт на свеста на работниците и нивното делување на работното место.

Соработката на синдикатите со ресорните Министерствова, стручните и професионалните институции и асоцијации, како и меѓународната соработка (Фондација Фридрих Еберт), сеуште недоволна, сепак може да биде основа за зголемување на интересот на работниците и нивните претставници за ова прашање.

Организации на работодавачи

Актуелно регистрираните организации на работодавачите во Република Македонија, (Унија на работодавците на Република Македонија, Конфедерација на работодавците на Република Македонија, Здружение на работодавачи во транспорт и врски) се повеќе ја разбираат важноста на познавање и примена на принципите на безбедност и здравје при работа како социјален и економски бенефит.

Соработката на здруженијата на работодавачите со стручните асоцијации и институции, агенциите и Министерствата во доменот, како и со здруженија на работниците, (обуки, тренинзи, кампањи) треба да придонесе кон подобро разбирање на вредноста на заштитата на работа како долгорочна инвестиција, а не како трошок.

Организациите на работодавачи и работниците имаат мошне важна улога во системот на безбедност и здравје при работа. Прашањата од доменот на безбедноста и здравјето при работа, се предмет и на трипартитниот Економско-Социјален Совет кој што вклучува претставници од владата, работодавците и синдикатите. Претставниците на работодавците и работниците, исто така се членови и на Советот за безбедност и здравје при работа. Еден од клучните механизми на соработка во системот на безбедност и здравје на работа е социјалниот дијалог.

Критични точки за делување

- Обезбедување на стимулации за мотивирање и посветеност на работодавачите и работниците
- Подобрување на информираност и свесност за прашањата од безбедност и здравје при работа кај работниците и работодавачите
- Интензивирање на соработката на организации на социјалните партнери, стручните асоцијации и институции, Агенции, Министерствата во доменот

Основна задача на Стратегијата е зачувување и унапредување на здравјето и безбедноста на работниците и креирање на здрави и безбедни работни места, со цел за подобрување на квалитетот и продуктивноста на работата.

Со Стратегијата за безбедност и здравје при работа се донесува **Национален акционен план за безбедност и здравје при работа 2011-2012**, со дефинирање на краткорочните, среднорочните и долгорочните цели, акции, механизми на имплементација, роковите, носителите на активноста и индикаторите за следење на успешноста на реализација на зацртаните цели.

3. Приоритети

- Примарна превенција на професионалните болести, болестите во врска со работата и повредите при работа со цел намалување на загубите во економијата и заедницата
- Развој и управување со системи за безбедност и здравје при работа
- Развој на интегрирани национални политики и стратегии во областа на здравјето и безбедноста на работа, јавното здравје и вработувањето
- Остварување на правата на работниците за здрави и безбедни работни места и придонес во зголемувањето на работниот капацитет на секој работник
- Зајакнување на конкурентноста и продуктивноста, како и зголемување на економските капацитети преку подобрување на условите за работа и мотивирање на работодавците и работниците за поддршка на економскиот развој и вработувањето

4. Цели

Цел 1. Јакнење на националната политика за безбедност и здравје при работа и развивање на неопходните политички и правни инструменти и нивната примена во пракса

Активности:

1.1. Развој, предлагање и донесување на правни инструменти за усогласување на националното законодавство во областа со законодавството во ЕУ, препораките на Меѓународната организација на трудот (МОТ) и Светската здравствена организација (СЗО) во областа,

1.2. Развој и потпишување на меморандуми за соработка, како политички документи за јасно изразување на потребата за соработка помеѓу клучните партнери во областа

Цел 2. Унапредување и развој на административните капацитети и човековите ресурси во областа на безбедност и здравје при работа

Активности:

2.1. Развој на административните капацитетите во областа на безбедност и здравје при работа

2.2. Развој на капацитетите на инспекцијата на труд

Цел 3. Развој на системот, службите и услугите од медицината на трудот во рамките на националниот здравствен систем

Активности:

3.1. Развој на службите за медицина на трудот (СМТ) преку модел на Основни Служби за медицина на трудот (ОСМТ) во рамките на националниот здравствен систем

3.2. Подобрување на квалитетот и достапноста до СМТ особено за вулнерабилните групи работници и сектори со висок ризик

3.3. Развој на нови механизми за финансирање и создавање ресурси во обезбедувањето на услугите од страна на СМТ.

Цел 4. Развој на програмите за тренинг и едукација од областа на безбедност и здравје при работа

Активности:

4.1. Промовирање на важноста од вклучување на БЗР во образовниот систем.

4.2. Подготовка на образовни програми за сите нивоа.

4.3. Формирање на тренинг центар за БЗР.

4.4. Формирање на институција за безбедност при работа.

- 4.5. Специјални тренинг програми (. Прва помош на работното место, Подобрување на безбедноста на патиштата за професионалните возачи, Тренинг на вработените во МСП и др.)
- 4.6. Едукативни конференции и други форми на едукација за сите инволвирани субјекти за безбедност и здравје на работа.
- 4.7. Студиски програми и меѓународно учество

**Цел 5. Одредување на приоритети за истражување и развој -нови и зголемени ризици
Активности:**

- 5.1 Професионални алергиски заболувања, предизвикани од специфична експозиција на работното место
- 5.2 Биолошки штетни нокси и здравствените работници
- 5.3 Евалуација на ефектите на психосоцијален стрес на работа врз здравјето на експонираните работници
- 5.4 Истражување на токсичноста на тешките метали во услови на професионална експозиција
- 5.5 Влијание на климатските промени врз поленската микрофлора и појава на респираторните алергии кај возрасна популација со посебен посврт на професионално експонираните работници
- 5.6 Мониторинг проекти за респирабилна прашина
- 5.7 Мали претпријатија – приоритетни сектори за проценка, надзор и информирање

Цел 6. Превенција и промоција на здравјето на работниците

Активности:

- 6.1. Програма за здравје и оценка на работоспособноста кај невработеното население во Република Македонија
- 6.2. Заштита и унапредување на здравјето на работното место кај здравствените работници
- 6.3. Програма за заштита и унапредување на здравјето на земјоделците
- 6.4. Примена на мерки за хуман и безбеден пристап до работата (проценка на ризик и свесноста за професионални опасности и штетности)
- 6.5. Развој на култура за промоција на работни места без пушење
- 6.6. Заштита на здравјето на работниците од топлотни бранови
- 6.7. Мерки за спроведување на рехабилитација и реинтеграција на работниците на работа
- 6.8. Интегрирање на принципите на безбедност и здравје на работа во бизнис системи за управување (поддршка на малите и средните претпријатија)

Цел 7. Превенција на професионални болести и повреди на работа

Активности:

- 7.1. Превенција, откривање и следење на професионалните болести
- 7.2. Превенција на повредите на работа

Цел 8. Унапредување и јакнење на информативните системи во областа на безбедност и здравје при работа

Активности:

- 8.1. Воспоставување на интегриран информативен систем во областа
- 8.2. Развој и зајакнување на системите за следење на здравствената состојба на работниците
- 8.3. Развој на стратегии и алатки за подобрување на комуникацијата помеѓу сите релевантни субјекти
- 8.4. Дисеминација на добра пракса на локално ниво и на ниво на претпријатија, собирање и дистрибуција на водичи и едноставни алатки

Цел 9. Меѓународна соработка

Активности:

- 9.1..Активно следење на политиките, законодавството и добрите практики во Европската Унија
- 9.2.Активно следење на политиките и препораките на СЗО, МОТ
- 9.3 Суб-регионална соработка во Југоисточна Европа, преку СЗО Мрежата за здравјето на работниците на ЈИЕ (Југоисточна Европа)
- 9.4.Поврзување националните БЗР институции со сродни организации во регионот и Европа, споделување на искуства и добри практики.
- 9.5 Активно учество во работата на професионални здруженија на меѓународно ниво (учество во меѓународни БЗР кампањи, конгреси, конференции, комитети итн.

5.Носители на активности

Министерство за труд и социјална политика, Министерство за здравство, Државен Инспекторат за труд , Институт за медицина на трудот на РМ-СЗО Колаборативен центар, Служби за медицина на трудот (приватни и јавни здравствени установи со дејноста медицина на трудот), Универзитет (Медицински факултет, Машински факултет и др), Македонско здружение за заштита при работа, Македонско здружение на доктори специјалисти по медицина на трудот при МЛД, синдикални организации на работници, организации на работодавачите,

6 .Мониторинг и евалуација

Следење и проценка на примената на Стратегијата ќе се спроведува преку интерсекторски и мултидисциплинерен пристап,преку тело формирано со членови од МТСП,МЗ и Институт за медицина на труд на РМ , при што редовно ќе го известува Советот за безбедност и здравје при работа во Владата на Република Македонија.

Мониторингот на стратегијата ќе вклучува податоци во врска со избраните индикатори (квалитативни или квантитативни, статистички, системски податоци и др).

Евалуација на имплементација на Стратегијата се спроведува со средствата за оценка на прогрес. Евалуацијата, методолошки ќе се спроведува преку следење на активности-навремено започнување и реализација, како и следење на резултати и индикатори.

Постигнувањето на целите ќе се верифицира со проценка, или мерење со годишна евалуација на реализираните активности. Со евалуацијата ќе се оцени имплементацијата, по што ќе следи план за натамошни активности во наредниот период.

7. Финансиски импликации

Финансиските средства за спроведување на активностите согласно Акциониот план од стратегијата период 2011-2012, се обезбедуваат во рамките на одобрените буџетски средства на одговорните институции кои треба да ги реализираат планираните активности, од работодавачите согласно законот за безбедност и здравје при работа, од Превентивните програми финансирани од буџетот на Република Македонија, од донации, проекти и други извори.

Активностите кои се врзани со подигнувањето на свеста на работниците, работодавачите, како и на заедницата, организирање на работилници, семинари, обуки, кампањи и изработката на промотивните материјали може да претставува здружена акција на владиниот и невладиниот сектор, со експертска поддршка на научниот сектор, и за истите да се користат финансиските инструменти наменети за невладиниот сектор и истражување на национално, регионално и меѓународно ниво.

Се охрабрува аплицирањето за финансиска поддршка за спроведување на акциите предвидени во стратегијата и кон меѓународните донатори и финансиски институции, како и регионалната соработка.

Прилог

Донесени подзаконски акти кои произлегуваат од Законот за безбедност и здравје при работа

- Правилник за начинот на изготвување на изјава за безбедност, нејзината содржина како и податоците врз кои треба да се заснова проценката на ризикот,
- Образец за известување, за започнување со вршење на дејност,
- Правилник за начинот на водењето на евиденцијата,
- Правилник за условите кои треба да ги исполнат правните или физичките лица за вршење на стручните работи,
- Правилник за условите, начинот и програмата за полагање стручен испит за безбедност и здравје при работа.
- Правилник за видот, начинот и обемот на здравствените прегледи, кои треба да го донесува Министерот за здравство во согласност со Министерот за труд и социјална политика, се уште не е донесе, а истиот е изготвен и се ноаѓа на објавување во Секретарјат за законодавство.

Подзаконски акти кои произлегуваат од НПАА

Во текот на 2007 – 2010 донесени следниве правилници, односно транспонирани се следниве директиви:

- Правилник за заштита од **екрани** (објавен во Службен весник на РМ бр. 115/2005), во кој е транспонирана следната директива:
 - Директива **89/655/ЕЕС** од 29 Мај 1989 година за минималните барања за безбедност и здравје при употребата на екрани од страна на работниците на работното место Директива во смисла на значењето на член 16 (1) од Директивата 89/391/ЕЕЗ)
- Правилник за безбедност и здравје при работа при употреба за опрема за работа, Сл.вес.на РМ бр 116/07,
 - Директива **89/655/ЕЕС** од 30 ноември 1989 година за минималните барања за безбедност и здравје при употребата на работна опрема од страна на работниците на работното место (втора поединечна Директива во смисла на значењето на член 16 (1) од Директивата 89/391/ЕЕЗ);
- Правилник за **безбедносни знаци при работа** (објавен во Службен весник на РМ бр. 127/2007), во кој е транспонирана следната директива:
 - Директива **92/58** од 24 Јуни 1992 год. за минималните барања за безбедност и здравје при употребата на знаци од страна на работниците на работното место (девета поединечна Директива во смисла на значењето на член 16 (1) од Директивата 89/391/ЕЕЗ)
- Правилник за **рачно товарење и истоварење на товар** (објавен во Службен весник на РМ бр. 135/2007), во кој е транспонирана следната директива:
 - Директива **90/269/ЕЕС** од 29 Мај 1990 год. за минималните барања за безбедност и здравје при рачно товарење од страна на работниците на работното место (пета поединечна Директива во смисла на значењето на член 16 (1) од Директивата 89/391/ЕЕЗ)
- Правилник за заштита од **бучава** на работно место (објавен во Службен весник на РМ бр. 21/2008), во кој е транспонирана следната директива:
 - Директива бр. **86/188/ЕЕС** на Советот од 12 мај 86/188/ЕЕС година за заштита на работниците од ризиците поврзани со изложување на бучава на работното место;
- Правилник за заштита од **вибрации** на работно место (објавен во Службен весник на РМ бр. 26/2008) во кој е транспонирана следната директива:
 - Директива 2002/44/ЕЗ на Европскиот Парламент и на Советот од 25 ЈУНИ 2002 година за минимални здравствени и безбедносни барања кои се однесуваат на изложеност на работниците на ризици кои произлегуваат од физички агенси (вибрација) 16 поединечна директива во смисла на значењето на член 16 (1) од Директивата 89/391/ЕЕЗ)
- Правилник за минималните барања за безбедност и здравје на вработени на **работниот простор** (објавен во Службен весник на РМ бр. 154/2008), во кој е транспонирана следната директива:
 - Директива на Советот **89/654/ЕЕС** од 30 ноември 1989 за минималните барања за безбедност и здравје на работното место (прва посебна директива во рамките на значењето на Член 16 (1) од Директивата 89/391/ЕЕС.

- Правилникот за минималните барања за безбедност и здравје на вработените од ризиците поврзани со изложување на **азбест** при работа ("Службен весник на Република Македонија" бр.50/2009), во кој се транспонирани следните директиви:
 - Директива на Советот **83/477/ЕЕС** од 19 септември 1983 год. за заштита на работниците од ризиците од изложување на азбест на работно место (2-ра индивидуална Директива во согласност со член 8 од Директивата 80/1107/ЕЕС); Директива на Советот **91/382/ЕЕС** од 25 јуни 1991 година со која се изменува Директивата 83/477/ЕЕС и Директива **2003/18/ЕС** на Европскиот Парламент и на Советот од 27 март 2003 година, со која се изменува Директивата 83/477/ЕЕС.

- Правилник за минималните барања за безбедност и здравје при работа на вработени од ризици поврзани со **експлозивни атмосфери**, Сл.вес.на РМ бр 74/09, во кој е транспонирана следната директива:
 - Директива **1999/92/ЕЗ** на Европскиот Парламент и на Советот од 16 декември 1999 година за минималните услови за подобрување на безбедноста и на здравствената заштита на работниците што се изложени на потенцијален ризик од експлозивни атмосфери (15-та поединечна директива во рамките на членот 16(1) од директивата 89/391/ЕЕС);
- Правилник за минималните барања за безбедност и здравје при работа на вработените од ризици поврзани со изложување на **хемиски супстанции**, објавен во („Службен Весник на Република Македонија“, бр.46/2010), во кој е извршено транспонирање на следните директиви :
 - Директива на Советот **98/24/ЕС** од 7 април 1998 година за заштита на здравјето и безбедноста на работниците од ризици поврзани со хемиски агенси на работа (14-та индивидуална Директива во согласност со членот 16(1) од Директивата 89/391/ЕЕС)
 - Директива на Комисијата **2000/39/ЕС** од 8 јуни 2000 година, со која се воспоставува прва листа на **индикативни гранични вредности на професионално изложување** за примена на Директивата на Советот 98/24/ЕС за заштита на здравјето и безбедноста на работниците од ризици поврзани со хемиски агенси на работа;
 - Директивата на Комисијата **91/322/ЕЕС** од 29 мај 1991 година, со која се воспоставуваат **индикативни гранични вредности** за примена на Директивата на Советот 80/1107/ЕЕС за заштита на работниците од ризиците поврзани со изложување на хемиски, физички и биолошки агенси на работа;
 - Директивата на Комисијата **2006/15/ЕС** од 7 февруари 2006 година, со која се воспоставува втора **листа на индикативни гранични вредности** на професионално изложување за примена на Директивата на Советот 98/24/ЕС и со која се изменуваат Директивите 91/322/ЕЕС и 2000/39/ЕС

- Правилник за минималните барања за безбедност и здравје при работа на вработени од ризици поврзани со изложување на **канцерогени, мутагени и супстанции токсични за репродуктивниот систем** (објавен во Службен весник бр. 110/2010), во кој е транспонирана следната директива:
 - Директива **2004/37/ЕС** на Европскиот парламент и на Советот од 29 април 2004 година, за заштита на работниците од ризици поврзани со изложување на канцерогени или мутантни супстанции при работа (6-та индивидуална Директива во согласност со членот 16(1) од Директивата 89/391/ЕЕС);

- Правилник за минималните барања за безбедност и здравје при работа на вработени од ризици поврзани со изложување на **биолошки агенси**, објавен во („Службен Весник на Република Македонија“, бр.170/2010), во кој е транспонирана следната директива:
 - Директива **2000/54/ЕС** на Европскиот парламент и на Советот од 18 септември 2000 година, за заштита на работниците од ризици поврзани со изложување на биолошки агенси при работа (7-ма индивидуална Директива во согласност со членот 16(1) од Директивата 89/391/ЕЕС).

Во текот на 2011, година предвидени се да се транспонират

- Директива на Советот **92/85/ЕЕС** (10-та индивидуална Директива) за бремени работнички, работнички кои се породиле или дојат;
- Директива на Советот **92/91/ЕЕС** од 3.12.1992 година, за минималните барања за подобрување на безбедноста и здравјето на работниците во индустриите за вадење на минерали со бушење (*11-та индивидуална Директива во согласност со членот 16(1) од Директивата 89/391/ЕЕС*);

Во текот на 2012, година предвидени се да се транспонират

- Директива на Советот **92/104/ЕЕС** од 3.12.1992 година, за минималните барања за подобрување на безбедноста и здравјето на работниците во индустриите за површинска и подземна експлоатација на минерали (*12-та индивидуална Директива во согласност со членот 16(1) од Директивата 89/391/ЕЕС*);
- Директива на Советот **93/103/ЕС** од 23.11.1993 година, за минималните барања за безбедност и здравје за работа на рибарски бродови (*13-та индивидуална Директива во согласност со членот 16(1) од Директивата 89/391/ЕЕС*); Директива на Советот **2006/25/ЕС** (19-та индивидуална Директива)) за минималните барања за безбедност и здравје на вработените изложени на физички агенси-вештачко оптичко зрачење;